

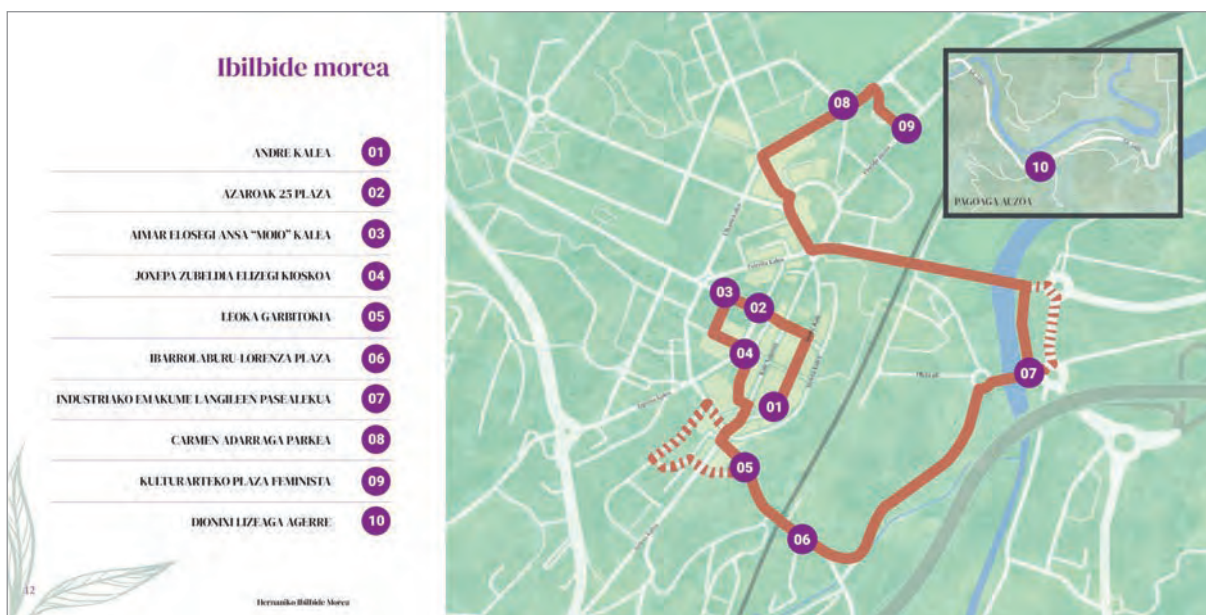
01. HERNANIKO IBILBIDE MOREA

*Ixiar Pagoaga Soraluze
Maialen Apezetxea Lujanbio*

Ezaguna da “Izena duenak izana du” esaera zaharra gure artean. Historian zehar emakumeen* izenak aldiz, ezkutatuak egon dira, eta gehienetan izanak ere bai. Honek izugarritzko desoreka sortu du batzuen eta besteen artean. Gure kale eta plaza izenak bizi garen jendarte ereduaren isla dira dudarik gabe, erreferentzia gisa erabiltzen ditugun heinean, herriarentzat garrantzitsuak diren horiek nabarmentzeko erabiltzen baititugu eta sinbolikoki garrantzi handia hartzen dute. Horrez gain, memoriaren gordailu ere badira, hurrengo belaunaldiei transmititu nahi diegunaren adierazle.

Jakina da, kale izen baten aukeraketaren atzean testuinguru konkretu bat (garai historiko jakin bat balore jakin batzuekin) eta irizpide konkretu batzuk daudela, eta beraz izen hauek ere testuinguru horietan ulertu behar ditugu. Baina horrek ezin du justifikazio izan hainbat pertsonaiaren izenak mantendu eta gorapaitzeko.

Berdintasun Kontseiluan kale izendegiari betaurreko moreen bidez begiratu diogu eta ezinbestekotzat jo dugu bestelako pertsonaia erreferente eta errelato batzuk espazio publikoan euren lekua eta aitortza izan dezaten sustatzea. Hortik sortu da Hernaniko ibilbide more hau, bonbila morea eskutan geltoki bakoitzari merezitako argia eta lekua ematen saiatu gara. Ekin diezaiogun bideari!

Ibilbide honen lehen geltokia **ANDRE KALEA** dugu, herriko kaxkoan bertan kokatua. Ahozko transmisioari esker jakin genuen, lehenago Urumea eta ondoren Kardaberaz izenez ezaguna zen kale hau, hernaniar askorentzat Andrekale gisa zela ezaguna. Hainbat urtez izen hau berrreskuratzeko lanean aritu ondoren, 2014an onartu zen ofizialki Andre kalea. Berrreskurapen honen bidez andreen historia ezagutu eta azaleratu nahi izan genuen, historia ofizialetik nahiz espazio publikotik desagerraraziak izan diren emakumeen omenez. Ildo honi jarraiki, kondaira bat ere sortu genuen “Andrekale” dokumentalean; grabaketan 200 emakumetik gora elkartu ginen karta jokoan, kantuan eta berriketan, kalea betez.

AZAROAK 25 PLAZA emakumeenganako indarkeriaren aurkako borrokan leku esanguratsua da; izan ere, plaza honetan bertan erahil zuten herrikide genuen Txaro Roman de la Fuente 2011.urtean. Bere omenez mugimendu feministak eserleku bat morez margotu zuen. Indarkeria matxistarik gabeko bizitzaren aldarri izan nahi du plaza honek.

Ibilbide honetako beste geltoki hunkigarri bat **AIMAR ELOSEGI ANSA "MOIO" KALEA** dugu. 2007An bere buruaz beste egin zuen gazte transa zen Moio. Bere heriotzak gauza asko erakutsi zizkigun herri bezala, eta ordu arte ezkutuan zeuden hainbat kontzeptu mahaigaineratu, ikusten ikasten hasi baikinen. Pertsona askeak izateko bidean, urratsa eta geltokia izan nahi du kale honek; trans pertsonak ikusgarri eginez eta Aimarrek ereindako bide eta borrokari merezitako aitortza eginez.

Aimar Elozegi Ansa "Moio" kalearen inaugurazioa, 2022ko maiatzaren 14an izan zen.

JOXEPA ZUBELDIA ELIZEGI KIOSKOA. Joxepa 1867 an jaio tako bertsolaria dugu, nahiz eta orain gutxi arte ia ezezaguna izan. Bertsoez gain, poesia eta errezuak ere idazten zituen. Joxeparen bertso sorta bakarra iritsi da gugana, 1918ko Baztangaren matxinadaren ingurukoa, (Ezkiagan bertan mahai gainera igota kantatu zituenak) bere alabek Joxepa hil ondoren, idatzi guztiak erre baitzituzten, amaz lotsatuta. 2023an eraberritu genuen kioskoa orain duen itxura hartuz. Kioskoaren atzekaldean Joxeparen bertso haietan oinarrituta Maialen Lujanbiok moldatutako bertsoak irakur daitezke.

Joxepa kioskoaren inaugurazioa, 2023ko ekainaren 18an izan zen.

LEOKA GARBITOKIA ezaguna da herrian, antzinako lanbide baten lekuko. Bertan elkartu ohi ziren emakumeak erropak garbitzeko, horietako asko neskameak. Baina garbitoki hau, bazen ere andreak elkartzeko, sozializatze eta politika egiteko gune bat. Geltoki honek garbitzaileen lan gogor eta inbisibilizatua omentzeko parada izan nahi du.

Leokako labaderoa. Hernaniko ibilbide morea 2023ko martxoaren 26an aurkeztu zen jendaurrean.

Maiz, ez dugu historia bere osotasunean ezagutzen, eta ikuspegi partzial horrekin sortzen dugu gure errealitatea. Horixe da ondorengo kasua. Ibarrolaburu bezala ezagutu dugun Portu auzoko plaza honen jatorria deskubritu nahian udal artxiboan arakatzan, jakin genuen Alberto Ibarrolaburu hil zenean bere emazte Mari Cruz Lorenzak Udalarari diru ekarpen bat egin ziola langileentzako etxebizitza merkeak egiteko. Udalak eskertzan, plazarai Ibarrolaburu izena eman zion, Lorenza alde batera utzita. Bidezkoagoa da plazan bien izena izatea, biek ere izango baitzuten partea dohaitza honetan, hortaz **IBARROLABURU-LORENZA PLAZA** bezala berrizendatu da plaza hau.

INDUSTRIAKO EMAKUME LANGILEEN PASEALEKUAK,

Urumea ibaia eta poligono industrialen artean kokatuak, industrializazio garaian emakumeek izan zuten paper garrantzitsua gogorazi eta gorapaitu nahi du. Emakumeak batez ere joskintza tailerretan eta paper fabriketan aritu ziren lanean, beti ere, soldata baxuagoak jasoaz eta lan baldintza kaskarretan, sexuan oinarritutako lan banaketa argia baitzen. Frankismo amaieran batez ere hasi ziren andre langileak antolatzen eta borrokatzen, langileen arteko batasuna eta elkartasuna bidelagun. Ezin aipatu gabe utzi 1967an Zikuñagako papelerako emakume langileen greba entzutetsua.

CARMEN ADARRAGA PARKEA atletismo ondoan kokatua dago. 1921 urtean jaio zen Carmen "Adarragatar kirolariak" ezizenez ezagunak ziren familian. Talde kirola zuen gus-tuen Carmenek, herriko lehen saskibaloit taldea berak sortu zuen, gizona zena oraindik ez zegoenean. Eskubaloit eta hockeyan ere aritu zen. Garai hartan baina, andreek kirola egitea ez zegoen oso ondo ikusia; hala ere, Carmenek eutsi zion bere kirolzaletasun horri. Bere ibilbidea omentzeko Gipuzkoako Foru Aldundiak "Carmen Adarraga" saria ematen du urtero emakumezko kirolariak omenduz. Parkeari Carmenen izena emanda, herrian merezitako aitortza egin nahi izan zaio, emakume kirolarien ikusgarritasuna helburu.

KULTURARTEKO PLAZA FEMINISTAK 2021eko irailean ireki zituen bere ateak, feminismoaren alde eta arrazakeriaren aurka lan egiteko erreferentziako espazio gisa. Hernaniko emakumeek aspaldi egindako aldarrikapena zen Emakumeen Etxearena, eta askotariko prozesu eta urratsek gorpuztu dute hausnartzeko, formatzeko, artikulatzeko eta saretzeko helburua duen espazio hau. Egun, askotariko zerbitzu, ekimen eta baliabideak topa daitezke bertan, esaterako, Emakumeentzako Jabetze Eskola, Sexuen aholkularitza, emakumeentzako aholkularitza juridikoa, elkar zaintzarako taldea, dokumentazio gunea, erakusketak, hitzaldiak, mahai inguruak... Horrez gain, Udaleko Berdintasun, Kulturartekotasun eta Lankidetzaren Arloen eta Amher-Sos Arrazakeriaren bulegoak ere bertan kokatzen dira.

Ibilbide honi amaiera emateko, herritik urruti xamar geratzen den Pagoaga auzora egin behar dugu salto, ezin baitugu aipatu gabe utzi **DIONIXI LIZEAGA AGERRE "PAGUAKO MAIXTRA"**. 1894an jaio zen Pagoagako auzoan, bertan ez zegoen ez elizarik ezta eskolarik ere garai hartan, eta beraz 5km-tara zegoen Ereñotzuari-no joan behar izaten zuten hurrek oinez eskolara; askok huts egiten zuten, batez ere, negu aldean. Ikasketak burutu ahala, auzotik irten ezinik zituen anai-arreba eta bizilagunak hartu zituen ikasle Dionixik etxeko sukaldean, 1914an Pagoagako eskola sortu zuen arte. 40 urtez aritu zen auzoko hurrei eskolak ematen. Gazteek ikasteko aukera izan zezaten gau eskolak ematen zituen; emakumeek baina ezin izaten zuten gerturatu, eta eurentzat igande eta jai egunetan ere ematen zituen eskolak. Dionixi bizi izan zen etxe atarian plaka bat jarri da bere omenez, emakumeek eskolen eta ikastolen sorreretan izan dute garrantziaren lekuko.

Amaitu dugu beraz gure hamar bonbila morez osatutako ibilbidea. Berreskuratu ditugu batzuk ahanzturatik, emakume guztiona den *Andre kaletik* hasita. Ozen diogu, *Azaroak 25eko plazan*, "Nahikoa da; Indarkeria matxistarik ez!" *Moio* kaletik pasatzean, jabetzen gara zein garrantzitsua den ikusezina ikusten ikasten jarraitzea une oro. *Leokan* labanderak gogoan, disfrutatu egiten dugu emakume artisten talentuaz. Ezkiaga pasealekuko kioskoak gogorarazten digu, jendaurrean kantatzetik nola pasa daitekeen ganbarako kutxa bateko ezkutalekura; eta hala ere erretako paper horien errauntsak biziraun dute, *Joxepak* hain maitea zuen euskarak bezala. Historia ezagutu eta osatu beharra dugu, itzalean utzi dutenari fokua jarrita, *M.Cruz Lorenza*-k plazan bere lekua izan dezan. Herri honen bilakaeran ezin aipatu gabe utzi, *industrian lanean aritutako hainbat jatorritako andreak*, lan baldintza duinen alde borrokatu eta egungo eskubide asko lortu zituztenak. Biziki maite zuena egitera ausartu zen *Carmen Adarraga*, emakumeak kirolariak ere izan zitezkeela ikusaraziz. Hernani justuago bat lortze bidean, *Kulturarteko Plaza Feministan* topatuko dugu elkar, gure artean saretuz eta feminismoaren aldeko eta arrazakeriaren aurkako borrokan.

Euskal Herriko sukaldetan a ze saltsa! *Paguako maixtrari* begiratu besterik ez dugu, etxeko sukaldetik auzoko eskola sortu baitzuen inongo errezetarik gabe. Eskolak sortzea baino ekintza politikogorik? Eta politagorik?

